

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

519 ק"מ 098 ת"א ת"ש א"ה י"ג אלול 5770
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: חודש אלול מבטל יצר הרע

ויצר הרע הזה בא לאדם קודם ליצר הרע השני שהוא מלאך רע, שנאמר (בראשית ד') "לפתח חטאת רובץ" יע"ש.

על פי דבריו נבוא ונבאר, הגמרא במסכת סנהדרין (צא.) מביאה: "ואמר לו אנטונינוס לרבי: מאימתי יצר הרע שולט באדם, משעת יצירה או משעת יציאה? - אמר לו: משעת יצירה. - אמר לו: אם כן בועט במעי אמו ויוצא! אלא: משעת יציאה. אמר רבי: דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו שנאמר (בראשית ד, ז) לַפְתַּח חַטָּאת רֹבֵץ."

ומתבאר מדברי הגמרא כי יצר הרע מגיע לאדם רק לאחר לידתו. ואם כן הכיצד נבאר את דברי המדרש (בר"ר סג, ז) שכאשר הייתה רבקה אימנו מתקרבת לבתי כנסיות ובתי מדרשות, היה יעקב מבקש לצאת, וכאשר הייתה מתקרבת לפתחי עבודה-זרה, היה עשוי מבקש לצאת. ע"כ. ולכאורה אם עדיין לא היה לעשו יצר הרע מה גרם לו לבקש ולצאת לעבוד עבודה זרה?

כמו כן יש להקשות שהגמרא ביומא (פב:) מביאה בענין 'שבתאי אוצר פירות', כשאמו היתה בהריון שלו והתאוותה למאכל ביום הכיפורים ולחשו באוונה "יום הכיפורים היום" ולא הועיל והוצרכה לאכול ביום הכיפורים. ובסוף יצא ממנו רשע. ואמרו עליו את הפסוק (תהילים פרק נ"ח, ד') "זרו רְשָׁעִים מִרְחָם". ומסביר החיד"א בספרו יוסף תהילות, שאמר עליהם "זרו" כי הוא עניין "זר" שיהיו "רְשָׁעִים מִרְחָם", שהרי כל העולם אין להם יצר הרע בתוך רחם אמם אלא רק יצר הטוב.

שאלה זו הקשה בספר באר שבע (סנהדרין צא.) וז"ל: "ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ. וא"ת הלא אמרו בב"ר (סג, ו) עה"פ "ויתרוצצו הבנים בקרבה", א"ר ברכיה בשם רבי לוי שלא תאמר משיצא ממעי אמו נזדווג לו אלא עד שהוא במעי אמו זירת מתוחה לקבליה, הדא הוא דכתיב (תהלים נח, ד) "זורו רשעים מרחם", כשהיתה עוברת על בתי מדרשות יעקב מפרסם לצאת, הדא הוא דכתיב "בטרם אצרך בבטן ידעתיד", ובשעה שהיא עוברת על בתי עבודה זרה עשו רץ ומפרסם לצאת הדא הוא דכתיב זורו רשעים מרחם. ויע"ש שתירץ שיש יצר הרע בתרי גווי יצר הרע המחשבי ויצר המעשיי.

כתב רבינו יוסף חיים ז"ע בספרו בן איש חיל, שיש שני מיני יצר הרע באדם, האחד מלאך רע מצד הקליפה ובריאתו ומציאותו של יצר הרע זה מתייחסת להקב"ה, יצר הרע הזה קשה מאד לאדם ומלחמתו נגדו היא מלחמה גדולה וחזקה. השני, הוא יצר הרע הנולד מכח זוהמת נחש הקדמוני, וכמ"ש בשבת (קמו.), שבשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ובשעה שעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן, אבל לאחר מעשה העגל חזרה להן זוהמתן.

והיצר הזה הנולד מכח זוהמת הנחש הקדמוני שהוא דבוק בחומר האדם מצד התולדה, יצר הרע הזה הוא קטן בגבורתו ואינו קשה כמו יצר הרע הראשון שהוא מלאך רע ומציאותו של יצר הרע הזה מתייחסת אל האדם, כי הוא נוצר מחמת חטא אדם הראשון, ולכן כוחו וגודלו של יצר זה תלויים בעכריות החומר של האדם ככל שהחומר של האדם יהיה זך יותר, אז גם יצר הרע הזה יהיה אצלו קטן וחלש. ואילו היצר הרע הראשון אדרבה הוא קשה וחזק יותר אצל אדם צדיק אשר חומר זך מחמת צדקותו, ועליו אמרו חז"ל בסוכה נב: "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו".

ועוד הבדל יש בין שני מיני היצר הללו, יצר הרע המתהווה באדם מחמת גשמיות החומר הולך ומתמעט אצל האדם עם השנים, כי ככל שמזקין האדם מתמעטת הזוהמה, וכך מתמעט גם יצר הרע הזה. לעומת זאת יצר הרע שהוא מלאך רע נמשך ונכנס באדם מן הקליפה של כל יום ויום בפני עצמו, ולכן לגביו אין הבדל בין השנים והימים והכל שווים אצלו לרעה, ועליו אמרו חכמים בקידושין ל: "יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום".

והנה חודש אלול ניתן לנו כדי להיטהר מן היצר הרע המתהווה מחמת זוהמת חומריות האדם שכאמור נוצרה מכח זוהמת החטא הקדמון וככל שהאדם יזכה יותר לזכך את החומר, כך יתמעט אצלו יצר הרע הזה. ואילו כדי להיטהר ולהינצל מהיצר הרע הקשה שבריאתו מתייחסת להקב"ה, נתן לנו הקב"ה את עשרת ימי תשובה. והוא ית' מזה עלינו בימים אלו מי טהרה שעל יומם האחרון יום הכיפורים אמרה תורה (אחרי מות ט"ז, ל'): "כי ביום הזה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּטַהַרְוּ", לפיכך קדם חודש אלול לעשרת ימי תשובה, מפני שחודש אלול בא לטהר את האדם מטומאת יצר הרע שנוצר מחמת החטא הקדמון,

אולם על פי דברי רבינו יוסף חיים יש ליישב, שהיצר הבא מזוהמת הנחש הוא כבר משעת יצירה לעומת היצר שנברא על ידי הקב"ה שהוא מגיע רק בשעת הלידה.

על פי זה שפיר אין מחלוקת בין רבי לאנטונינוס, אלא שניהם דיברו על שני סוגי יצר הרע, רבי שאמר שיצר הרע מגיע משעת יצירה, דיבר על יצר הרע הבא מזוהמת הנחש. לעומת אנטונינוס שדיבר על יצר הרע שנברא על ידי הקב"ה.

על פי דברי רבינו יוסף חיים נבוא וניישוב מה שמובא במדרש (דברים רבה פ"א ס"ט): מלאך סמאל הרשע ראש כל השטנים הוא, בכל שעה היה מספר מיתתו של משה ואומר: מתי יגיע הקץ או הרגע שבו ימות משה שארד ואטול נשמתו הימנו. ועליו אמר דוד (תהלים לז לב - לג) "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפט". כך היה סמאל הרשע מצפה נשמתו של משה ואומר: מתי יהיה מיכאל בוכה ואני ממלא פי שחוק וכו'. ואחר כך אמר לסמאל הרשע: "צא והבא נשמה של משה". מיד לבש כעס וחגר חרבו ונתעטף אכזריות והלך לקראתו של משה, כיון שראה אותו שהוא יושב וכותב שם המפורש, וזוהר מראהו דומה לשמש והוא דומה למלאך ה' צבאות, היה מתיירא סמאל מן משה. אמר: "ודאי שאין המלאכים יכולין ליטול נשמתו של משה". וטרם שהראה סמאל את עצמו למשה היה משה יודע שבא סמאל וכיון שראה סמאל את משה אחזתו רעדה וחיל כילודה ולא מצא פתחון פה לדבר עם משה, עד שאמר משה לסמאל (ישעיה מ"ח, כ"ב) "אין שלום אמר ה' לרשעים", לך רשע מכאן, אין לך לומר כן, לך ברח מלפני, איני נותן נשמותי לך! מיד חזר סמאל והשיב דבר לפני הגבורה. אמר לו הקב"ה לסמאל: "בא והבא נשמתו של משה". מיד שלף חרבו מתערו ועמד על משה, מיד קצף עליו משה ונטל את המטה בידו שחוקק בו שם המפורש ופגע בו בסמאל בכל כחו, עד שנס מלפניו ורץ אחריו בשם המפורש, ונטל קרן הודו מבין עיניו ועיור את עיניו.

וקשה, הכיצד נאמר שמה עיור את עיניו של הס"מ במטה שחוקק בו שם המפורש, והא כבר איתא במסכת יומא (סט:), שאנשי כנסת הגדולה הם אלו שעיוורו את עיניו - כדי שלא יהיה אדם מתאוה לקרובותיו, ומשמע שלא היה הס"מ עיור קודם?

ויש לומר, לפי דברי רבינו יוסף חיים שיש שני סוגי יצר הרע, ומשה רבינו בצדקתו אשר ביטל זוהמת הנחש ממנו יכול היה לעוור את יצר הרע שבא מזוהמת הנחש. אולם עדיין יצר הרע שנברא על ידי הקב"ה, שהוא יצר הרע הכרחי לקיום העולם, עדיין קיים ואף עיניו פקוחות, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה וסימו את עיניו.

ובזה יש לתרץ את קושיית החיד"א שהקשה בספרו חומת אנה (משלי פר' כ"ה), וז"ל: וחקרתני אני, דמי שיש לו יראת שמים מבטל היצר הרע, וכן מי שיש לו ענוה אין סטרא אחרא שולטת עליו. ואמאי הקב"ה אמר בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, דוקא תורה? ותירצתי אני בעניי, דיראה וענוה מועילים לבטל היצר הרע, אך לא יועילו לעשות היצר הרע טוב. אבל התורה מלבד שהיא מצלת מיצר הרע מועלת לעשות היצר הרע טוב. וזהו שאמר רבא בראתי ליצר הרע תורה תבלין, כמו התבלין שמכשיר את האוכל לאכילה. עכ"ל. וכ"כ בפירושו לאבות דר"נ (כסא רחמים פרק ט"ז, ד"ה יצה"ר אין לו תקנה אלא בדברי תורה). עיי"ש.

ולפי דברי רבינו יוסף חיים יש ליישב את קושיית החיד"א, כי מידות טובות כמו יראת שמים וענוה מועילים להכניע את יצר הרע שנברא מזוהמת הנחש, אולם יצר הרע התקיף שנברא על ידי

הקב"ה, לא ניתן להכניעו אלא רק על ידי התורה הקדושה. ועליו אמר הקב"ה "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין" (קידושין ל:).

בזה יתורץ קושיית נוספת היא קושיית התוס' ישנים (יומא לח:). על דברי הגמרא (שם), אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר (שמואל א', ב', ט') "רגלי חסידיו ישמור". דבי ר' שילא אמרי, כיון שבאה לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא שוב אינו חוטא, שנאמר "רגלי חסידיו ישמור".

והקשו, וא"ת, הרי יוחנן כהן גדול (ברכות כט.). שימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי? ל"ל, דודאי אם בא ליטמא אין נועלין בפניו לגמרי, אלא הרבה מכריעין אותו מכאן ואילך בלא עמל ליטרה ולהתקדש. ע"כ.

ויש לומר שכתב בספר חרדים, עה"פ (משלי כ"ה, י"ז) "הוקר רגליך מבית רעיך", שרגליך הוא יצר הרע. וכן כתב הגר"א בפירושו למשלי (ג', כ"ג), שיצר הרע נקרא "רגל", שהוא מלשון הרגל, מה שכבר רגיל אצלו.

לפי זה יש לומר, כי מהפסוק הנלמד שיש שמירה למי שיצאו רוב שנותיו ולא חטא, הוא "רגלי חסידו ישמור", ו"רגל" רומז ליצר הרע, והיינו, שמקבל שמירה רק מיצר הרע שנברא מזוהמת הנחש, אולם אותו יצר הרע שנברא על ידי הקב"ה עדיין קיים כי הוא נצרך כחלק מן הכלים הגשמיים לקיום האדם כגון שירצה לאכול ע"י תאוות האכילה ויתר שימושי הגוף ההכרחיים. ובכוחו להכשיל את החסיד על אף השמירה, ולכן הגמרא בברכות לומדת ממעשהו של יוחנן כהן גדול "אל תאמין בעצמך עד יום מותך", כי עדיין יצר הרע זה קיים.

הרה"ק רבי חיים אלעזר שפירא ז"ע האדמו"ר ממונקאטש בעל ספר מנחת אלעזר. בת יחידה היתה לו ושמה חיה פרימא רבקה, נישאה בחודש אדר תרצ"ג להרב ברוך יהושע ירחמיאל רבינוביץ.

לאחר נישואיו היה דר רבי ברוך עם אשתו בוורשה שבפולין, מאוחר יותר כשחלה המנחת אלעזר הוא ביקש מהם שישובו לעירו מונקאטש שהייתה באותם הימים תחת שליטה צ'כית. והם מיהרו לצייט לבקשתו.

הרה"ק בעל המנחת אלעזר אהב במיוחד את נכדו "צבי נתן דוד" הוא היה משחק איתו ומפנק אותו וצבי הקטן נהג לשבת בחיק סבו בתפילת קבלת שבת. ובראש חודש אלול בשנה האחרונה לחייו נפ' ב' סיון תרצ"ז, לקח המנחת אלעזר את השופר כדי לבדוק אם הוא במצב טוב, צבי נכח בחדר והתרגש מאוד לראות את השופר ולשמוע את צליליו הוא ביקש מסבו לתקוע תקיעה נוספת והסבא הסכים בשמחה. מאז זה הפך לטכס קבוע בכל יום מימי אלול לאחר התקיעות המסורתיות אותן תוקעים בחודש זה, היה הסבא תוקע תקיעה נוספת עבור נכדו. בערב ראש השנה בו לא תוקעים בשופר, התאכזב הנכד צבי כשלא שמע את תקיעות השופר השגרתיות היום הוא ערב ראש השנה הסביר לו סבו היום לא תוקעים בשופר, מחר בבוקר נתקע בשופר בבית הכנסת. הילד לא הבין וגם לא רצה לנסות להבין הוא צעק רקע ברגליו והתעקש עוד תקיעה אחת עוד תקיעה אחת. לאחר זמן סבו התרכך לשמע הבכי של נכדו האהוב והוא תקע תקיעה אחת.

המנהג במונקאטש היה כי בראש השנה לפני תקיעת השופר היה הרבי נושא דברים. לפני שפתח את דבריו, ניגש המנחת אלעזר אל ארון הקודש פתח אותו ואמר: "ריבון העולמים, עלי לבקש מחילה כתוב בספרי ההלכה שלא לתקוע בשופר בערב ראש השנה, אך אני תקעתי ביום זה, הוא החל לבכות וקרא: האם אתה יודע ריבונו של עולם מדוע עברתי על המנהג המקובל? היה זה מפני שנכדי הקטן שכב על הרצפה והתחנן שאתקע בשבילו תקיעה אחת בשופר. לבי נמס בקרבי, לא יכולתי לראות אותו בוכה ולכן תקעתי פעם נוספת למרות שלא נהוג לעשות כך.

וכאן הרים הרב את קולו: אבא, כיצד תוכל לעמוד מנגד ולראות את בניך אהוביך שוכבים על הרצפה וקוראים לך טאטע עוד תקיעה אחת! תקע בשופר גדול לחרותנו תקע בשופר המבשר על ביאת הגאולה השלימה! הלא אפילו אם לא הגיעה השעה כיצד תוכל לראות את ילדיך בוכים ולא לעשות דבר?

באותה שנה התקיעה בשופר התעכבה למשך זמן רב כל הקהל בכו ללא הרף יחד עם הרבי.